

PROTOMANAGERJI: MOJZES, ŽELEZNIČARJI ALI INŽENIRJI?

Poglavitna težava podajanja zgodovine managementa je, da nimamo enega samega izvora, za katerega bi lahko dejali: to je začetek managementa. | Primož Turk

Pisati o zgodovini managementa je lahko problematično početje. Najprej se nam zastavi vprašanje same smiselnosti tovrstnega pisanja. Management je prvenstveno dejavnost, »praksa«. Zakaj bi bilo to, kar se predvsem opravlja, potrebno zgodovinsko utemeljiti in pojasniti? Z vidika posameznika, ki samo dela in ki mu je delo vse, kar zanj šteje, je to seveda nesmisel. Za ostale, ki jih zanima pogled čez rob gole nuje dela, pa je zgodovina nekega pojava

smiselna. Razlog je v tem, da nam zgodovinska razlaga in umestitev olajšata razumeti management.

Druga težava, s katero se srečamo pri obravnavi zgodovine managementa, je: kje iskati to zgodovino, kateri viri nam jo podajajo? Najbolj prikladno in udobno se zdi prebiranje strokovne literature in učbenikov. Vendar – to velja poudariti – to ni pot v zgodovino managementa, temveč v ideologijo managementa (in v management zgodovine). Če vas denimo zanimajo zgodbe o tem, kako je manager Mojzes vodil izbrano ljudstvo; kako so managerji pripomogli k izgradnji piramid; kako sumerski klinopisi pričajo o managementu; kako je Aristotel teoretik managementa in podobne osladnosti, potem je to prava literatura. V kolikor pa vam gre za zgodovino managementa in ne za pravljičice, je potrebno poseči po nekoliko resnejših študijah managementa.

Manager Mojzes

Na prvi pogled je branje zgodbic o managerju Mojzesu in podobnem izraz eklatantne nevednosti, celo neinformiranosti piscev. V kolikor pa se uspemo ubraniti tega prvega in v oči bijočega podajanja zgod(b)ovine ter stopimo korak dlje, onstran gole nevednosti, se nam razgrne pravo kraljestvo managementa. V ozadju te vidne nevednosti lahko začutimo motoriko managementa, ki omogoča produkcijo tako neverjetno veličastne zgodovine. Ta motorika omogoča, da management zleze v vse pore in niše družbe, politike in vsakdanjega življenja. Zdi se, da se temu pohodu managementa nič ne

Management se ni začel v nekih obrobnih in majhnih tovarnah, temveč v osrčju velike industrije, ki je terjala nove organizacijske pristope: v železniškem prometu.

Foto: Dreamstime

more upreti. Celotno to, kar je že tisočletja mrtvo in pokopano v preteklosti, management ponovno izgrebe na dan in to zgolj zato, da lahko reče: tudi pri gradnji piramid je imel management svoje lovke.

Mogoče se bo kdo vprašal, kaj ima vse to opraviti z zgodovino managementa? Odgovor je preprost: nič in obenem vse. Faktično to (managersko podajanje) ni nikakršna zgodovina managementa, to je kvečjemu management

zgodovine. Po drugi strani pa je to šele resnična zgodovina managementa, saj nam ta odnos, ki ga goji management do zgodovine, razkrije bistvo managementa, ki je zmožnost prilepiti se na vse, kar ni ravno »kamenje«.

Kdo so protomanagerji?

Poglavitna težava podajanja zgodovine managementa je, da nimamo enega samega izvora, za katerega bi lahko dejali: to je začetek managementa. Pravzaprav je to kar splošna težava zgodovine, ki nam odkriva samo nekatere vidike, številne pa pušča zakrite. Ne glede na to pa lahko – kar zadeva management – rečemo vsaj dvoje. Prvič: management je ameriški pojav. Drugič: njegovi izvori segajo v drugo polovico 19. stoletja in začetek 20. Mogoče gremo lahko še za korak nazaj in iščemo izvore v prvi polovici 19. stoletja. Odlična je lahko sama specifična ameriške družbe, katere zgodovina je bistveno drugačna od zgodovine Evrope. V nobenem primeru pa managementa ne moremo na silo raztegniti do antike in ga obesiti na ramena grških filozofov; ne glede na mičnost tovrstnega početja.

Zgodovina managementa ni tako zelo bleščeča, kot jo poskuša prikazati učbeniška in strokovna literatura. Eni izmed prvih zametkov te zgodovine, ali bolje rečeno predzgodovine, segajo na ameriške suženjske plantaže konec 18. in na začetek 19. stoletja. Tu gre zlasti za plantaže bombaža, ki jih obdelujejo sužnji kot brezplačna delovna sila. Poleg sužnjeve so tu še njihovi nadzorniki, ki skrbijo, da se delo opravi

vlja. In ravno ti nadzorniki so ena izmed prvih skupin managerjev. Da je bila razširjenost manageriranja sužnjev nezanemarljiva, nam pove že podatek, da je sredi 19. stoletja (okrog leta 1850) od tega »posla« žive- lo skoraj 20.000 posameznikov, torej skoraj 20.000 protomanagerjev. Reference na ta zgodovinski vidik managementa zasledimo v redko katerem učbeniku. Mogoče je razlog temu nekoliko neprijeten občutek, ko poskušamo disciplino, ki se danes prodaja kot odrešilni princip človeštva, navezati na to ne preveč prijetno plat človeške zgodovine. Toda zgodovina ni le zgodovina lepega in bleščečega.

Projekt Lowell

Skoraj sočasno s pojavom managementa sužnjev, začnejo na področju Amerike nastajati prve tovarne, pravzaprav kar tovarniška naselja. Znan je primer mesta Lowell, kjer zaživi eno prvih industrijskih naselij. Zanimivo je, da so v mestu najprej zaposlene samo mlade, samske ženske, katerim »mesto« omogoči kratkotrajen pobeg iz rigidnega družinskega okolja. A le začasno – dokler ne nastopi čas za ustvarjanje lastne družine. Projekt Lowell nekateri avtorji slavijo kot enega izmed vidnih dosežkov ameriške »demokracije«. Razlog naj bi bil emancipirani potencial tovarne, ki rešuje ženske iz družinskega jarma. Ni sicer jasno, kakšno povezavo naj bi imela »demokracija« s tovarno in tovarniškim mestom, a tega enačenja vseeno ne gre spregledati, saj je zgodovina Amerike predvsem zgodovina gospodarstva. In enačenje gospodarstva ter »demokracije« velja razumeti predvsem v luči tega, da je »demokracija« dojeta kot nekaj gospodarskega, kar pa je antipolitično razumevanje tega fenomena. »Demokratski« rešitelji pa so seveda managerji, ki so – da ne bo pomote – samo iz vrst belih protestantskih moških. Prvemu navalu ženske delovne sile so sledili priseljenci, ki so se množično zaposlovali v tovrstnih tovarnah. Domača moška delovna sila vstopi v proizvodni proces zadnja, saj je prvenstveno usmerjena v kmetovanje. V kolikor se pred tem pojavlja v tovarnah, se izključno na strani managementa.

Sužnji, ženske priseljenci

Ta kratka genealogija zametkov managementa je zanimiva, saj lahko razberemo postopno vključevanje vedno širših skupin ljudi, ki postanejo predmet manageriranja. Najprej sužnji, nato ženske, priseljenci in na koncu domača moška delovna sila. Ti zametki managementa pa ostajajo na ravni dejavnosti – t.i. »prakse«. Prvi zapisi in prve razprave se začnejo pojavljati šele proti koncu 19. stoletja. Med temi zametki in pojavom prvih razprav o managementu pa se pojavita dva, po mojem mnenju, odločilna pojavi, ki šele zares vzpostavita management. V znanstveni literaturi, ki se resno posveča vprašanju zgodovine managementa, se to obdobje, grobo rečeno, med leti 1850 in 1900 najpogosteje omenja kot odločilno za nastanek managementa.

Srce velike industrije

Prvi pojav je začetek železniškega prometa. Izgradnja železnic, njihovo vzdrževanje in upravljanje terjajo za tiste čase ogromno delovno silo. Ameriški ekonomski zgodovinar Alfred D. Chandler vidi začetek managementa prav v vzniku železniškega prometa. Razlog tega je po njegovem vse zahtevnejša in kompleksnejša organizacijska struktura, ki je povezana z rastjo števila zaposlenih. Vsi ti zaposleni pa niso le enkratni ali kratkotrajni projekt, temveč stalna prisotnost, ki terja nove, do tedaj nepoznane, načine organiziranja. Ta nova administracija je začetek

managementa v pomenu, kot ga poznamo še danes. Železniški industriji sledi ostala t.i. težka industrija – kot so jeklarska, premogovniška, oljna – ki ravno tako zaposluje veliko število delavcev in se srečuje s podobnimi organizacijskimi težavami. Razlog za rast te industrije je verjetno prav železniški promet, ki je po eni strani potreboval številna podporna podjetja, po drugi strani pa omogočal nove načine poslovanja. Kakorkoli že, dejstvo je, da se management ne začne v nekih obrobni in majhnih tovarnah, temveč v osrčju velike industrije, ki terja nove organizacijske pristope.

Iz inženirja v managerja

Drugi pomembni pojav, ki se tesno prepleta z managementom in ki ima verjetno najpomembnejšo vlogo pri njegovem oblikovanju, je inženirsko gibanje v drugi polovici 19. stoletja. Inženirski moment je viden že znotraj železniškega prometa, saj so prvi, ki se začnejo ukvarjati z vprašanji organiziranja poslovanja, in zlasti organiziranja ljudi, prav inženirji – zlasti strojni inženirji. Yehouda Shenhav v svoji odlični študiji zgodovine managementa prikaže ravno prelevitev inženirjev v managerje.

Večina zgodnjih managerjev, kar dve tretjini, je zrasla iz inženirjev strojništva. Med najvidnejšimi je bil Frederick W. Taylor.

Zadeva se začne na ravni sistematizacije in standardizacije orodij in materialov, s katerimi delajo inženirji. Postopoma pa se začnejo ti principi prenašati na celotno podjetje, kjer ne gre več le za sistematizacijo orodij in materialov, temveč za sistematizacijo samega načina dela, kar pa je najtesneje povezano z managementom. In ponovno so inženirji tisti, ki začno igrati vlogo managerjev. Skoraj vsi managerji tistega časa so po svoji osnovni profesiji inženirji. Po drugi strani pa velja dodati še to: v nekaj desetletjih po letu 1880 velika večina (več kot dve tretjini) inženirjev postane managerjev. Frederick Winslow Taylor (1856–1915), eden od najvidnejših utemeljiteljev managementa, ki verjetno upravičeno nosi ime očeta managementa, je bil tudi inženir strojništva. Po Shenhavu predstavlja Taylor vrh ledene gore inženirsko-managerskega gibanja na koncu 19. in v začetku 20. stoletja. Na ravni teoretičnega utemeljevanja pa je tisti, ki izda prvo sistematično študijo managementa.

Čas do Taylorja je zgodovina managementa, ki nam je vse premalo poznana. Od Taylorja naprej pa obstaja precej enotno soglasje o tem, kdo so pisci managementa in kje se management tvori. Med pomembnejšimi figurami, ki izstopajo po obdobju t.i. »znanstvenega managementa«, gre nedvomno omeniti Mary Parker Follett in njen poskus »humanizacije managementa«. To pot »humanizacije« nadaljujejo zlasti Elton Mayo, Abraham Maslow in Douglas McGregor. V obdobju po drugi svetovni vojni pa pripada primat najvidnejšega teoretika managementa nedvomno Petru F. Druckerju, človeku, ki je dokončno ustoličil management. ■

Primož Turk je podiplomski študent managementa. Z managementom se podrobneje ukvarja na projektu kritičnega managementa na Mirovnem inštitutu.
